

KARSAY ORSOLYA

A fenséges könyvtár dicsérete

Az alábbiakban egyetlen corvináról lesz szó, arról, amelyik a „fenséges könyvtár dicséretét” zengi.¹ Ez Naldus Naldius firenzei humanista műve, címe: *Epistola de laudibus augustae bibliothecae atque quattuor versibus scripti eodem argumento ad serenissimum Matthiam Corvinum Pannoniae regem*, azaz *Levél a fenséges könyvtár dicséretéről és négy verses könyv ugyanabban a tárgyban a felséges Corvin Mátyáshoz, Magyarország királyához.*²

Naldus corvinája ma a lengyelországi Torun Kopernikuszról elnevezett városi könyvtárában őrződik. Torun, az egykori Thorn, nagy kulturális hagyományokra visszatekintő régi porosz város, Kopernikusz szülőhelye. Nekünk, magyaroknak azért is fontos, mert a második világháború alatt Kalinyingrádból, azaz Königsbergből ide került, és ma is itt őrződik – sajnos, „szalagjai” nélkül – becses nyelvemlékünk, a *Königsbergi Töredék*. Hogy maga a *Naldus-corvina* mikor és hogyan jutott Thornba, nem tudjuk.³ A rendelkezésünkre álló adatok tanúsága szerint 1684-ben már ott volt, azaz Buda 1541-es elfoglalása előtt kerülhetett el innen (ha ugyan nem tartozott azok közé a corvinák közé, amelyek sosem jutottak Budára), hogy aztán a thorni gimnázium 1594-ben alapított könyvtárában bukkanjon fel. Aranyvirágokkal átszőtt bíborszínű bársonykötése már ekkor rongált volt. Átvészelt egy kisebb helyi lázongást, a napóleoni hadjáratokat és a két világháborút – miközben az egykor másfélszáz darabos gimnáziumi kódexgyűjteményből csak 18 kötet maradt –, majd nem is olyan régen – immár új, arany metszéses kötésben – a városi könyvtár állományába sorolták.

Az Országos Széchényi Könyvtár *Bibliotheca Corviniana 1490–1990 c.* kiállítása alkalmával, 1990-ben, a kódex ötödször utazott külföldre, Magyarországra pedig negyedízben került vissza. Először 1882-ben szerepelt az Iparművészeti Múzeum híres könyvkiállításán,⁴ két év múlva azért hozták megint Pestre, hogy címlapminiatúrát

¹ Az itt közölt szöveg annak az előadásnak némileg átdolgozott változata, amely az Országos Széchényi Könyvtár Baráti Körének alakuló ülésén hangzott el, 1990. május 30-án a Mátyás király halálának 500. évfordulójára rendezett *Bibliotheca Corviniana 1490–1990 c.* nemzetközi corvina-kiállítás alkalmából. Angol változatát lásd: *The New Hungarian Quarterly* 1991. 121. 139–145.

² A *Naldus-corvina* legutóbbi leírását l.: *Kódexek a középkori Magyarországon*. Kiállítás az Országos Széchényi Könyvtárban. (Katalógus.) 1985. Nr. 127.

³ A *Naldus-corvina* történetéről l.: SCHÖNHERR Gyula: *A thorni Corvin-kódexről*. = MKsz 1894. 305–313.

⁴ uo.

ja facsimilében napvilágot láthasson.⁵ Akkoriban még alig volt fényképezőgép. . . Száz év nyugalom után, 1982-ben a nagy schallaburgi Mátyás-bemutató corvina-anyagát gazdagította,⁶ de 1983 elején, Schallaburg budapesti változatában csak fotómásolatát láthattuk.⁷ 1985-ben ismét szerepelt *Kódexek a középkori Magyarországon* c. kiállításunkon,⁸ és 1990-ben újra itt gyönyörködhattunk Attavante műhelyéből kikerült címlapjában, Mátyás címerében és emblémáiban, Naldusnak a szövegkezdő iniciáléba foglalt ideálportréjában, mégpedig a corvina-kiállítás központi helyén, a középső terem közepén, közvetlenül Mátyás levelei és saját kezű aláírása szomszédságában.⁹

Miért emeltük ki Naldus művét annak a 131 corvinának a sorából, amelyeket Mátyás könyvtárának ma meglévő 216 kötete közül bemutathattunk? Azért, mert ez az egyetlen egykorú forrásunk a könyvtár berendezésére és szerzőire vonatkozóan, vagyis — a szokásos megállapítás szerint — Naldus műve a könyvtár külső és belső leírása, mintegy katalógusa.

De valóban az-e?

Előrebocsáthatjuk, hogy ezzel kapcsolatban a tudománynak nem egységes az álláspontja: philologi certant — a szakemberek eltérő véleményen vannak. Ami különben a corvina-kutatásban nem újság, hiszen akár könyvtörténeti, akár művészettörténeti területre lépünk, folyton bizonytalan, ingoványos talajon járunk, s hiába állnak rendelkezésünkre impozáns albumok vagy több évtizedes tanulmányokat rendszerező monográfiák, a kutatásnak állandóan rá kell, rá kellene mutatnia, hogy hol van az a pont, ameddig a tények terjednek, amelyen túl már csak hipotézisekkel lehet továbbhaladni.

Melyek tehát azok a problémák és kérdések, amelyek a Naldus-corvinával kapcsolatban eddig felmerültek, és miben térnek el egymástól a szaktudomány adta válaszok? Mindenekelőtt vizsgáljuk meg a mű szövegét, mely már a 18. század eleje óta ismert a thorni gimnázium direktora, Petrus Jaenichius jóvoltából¹⁰, majd Bél Mátyás közléséből.¹¹ Szövegkritikai kiadása Ábel Jenőnek köszönhető, ő azonban épp a katalógust tartalmazó hosszú részt nem kollacionálhatta, ezért inkább kihagyta.¹²

A mű — mint a cím is mutatja — két részből áll, a prózában írt bevezető levélből és a négy fejezetre oszló verses panegyrikosból.

A levél röviden fölvezolja, prózában vetíti előre azt a négy gondolatkört, amelyet a hexameteres versrész, a tulajdonképpeni mű négy fejezete részletesen taglal, ezek pedig a következők:

⁵ uo.

⁶ *Matthias Corvinus und die Renaissance in Ungarn.* (Katalógus.) Schallaburg, 1982. Nr. 404.

⁷ *Mátyás király és a magyarországi reneszánsz. 1458–1541.* (Katalógus.) Bp. 1983. Nr. 294.

⁸ l. a 2. sz. jegyzetet.

⁹ *Bibliotheca Corviniana 1490–1990. Nemzetközi corvina-kiállítás.* (Katalógus.) Bp. 1990. LXII. t.

¹⁰ JAENICHIUS, Petrus: *Meletemata Thorunensia III.* 1731. 97–185.

¹¹ *Notitia Hungariae nova. III.* 1737. 589–649.

¹² *Irodalomtörténeti Emlékek. II.* 1890. 261–296.

1. Mátyás, Beatrix és Corvin János műveltségének dicsérete a könyvtárral összefüggésben;
2. a könyvtár berendezésének leírása és a görög szerzők ismertetése;
3. a latin szerzők ismertetése;
4. a keresztény szerzők ismertetése és befejezés.

A corvina-kutatás úttörői közül ketten nem nyilatkoznak Naldus hitelességéről, noha Rómer Flóris 1884-ben csak azért utazik Thornba, hogy színről színre láthassa a kódexet,¹³ Schönherr Gyula pedig elsőként ad róla szakszerű kodikológiai leírást.¹⁴ Rómer alapján Csontos János „föltétlen bizalommal használta föl forrásként Naldust, sőt még olyasmit is belemagyarázott, ami nincs benne”¹⁵ —, hogy ti. a könyvtárnak tudósok számára külön olvasóterme lett volna (1878). Közel fél évszázad múlva, 1925-ben Huszti József jegyezte meg, hogy „Naldus Naldius Mátyás könyvtáráról írt költeményének történeti értékét tudományos irodalmunk még nem állapította meg.”¹⁶ Röviddel ezután, 1927-ben a kiváló kézíratszakértő, Fögel József mond róla elmarasztaló ítéletet: „művének nem sok történeti értéke van, mert Ugoletto elbeszélése után ír és hízeleg”.¹⁷ Több évtizedes szünet után, 1960-ban viszont Csapodi Csaba egyértelműen Naldus forrásértékének hitelessége mellett tör lándzsát.¹⁸ Csapodi a következő kérdéseket vizsgálja: „1. Mójában volt-e Naldusnak hiteles értesüléseket szerezni, tehát megismerni a valóságot? 2. Képes volt-e jól megérteni a hallottakat? 3. Akarta-e a kapott adatokat a valóságnak megfelelően feldolgozni és közölni?”¹⁹

Bár 1960 óta a kérdésekkel senki sem foglalkozott, a tudományos konszenzus Csapodi véleményét elfogadva, Naldus művét tényleges katalógusnak tartja, amint erről a 82-es schallaburgi, ill. a 85-ös és a 90-es budapesti kiállítás tanúskodott. Most, amikor vitába szállunk Naldusért, azt szeretnénk megmutatni, hogy más értelmezési lehetőségek is rendelkezésünkre állnak, mint az általánosan elfogadott, s hogy az eddigiektől eltérő, irodalomközpontú megközelítés nagyon is hasznosítható szempontokat vehet föl a forráskritika számára.

Itt álljunk meg egy pillanatra és soroljuk el mindazt, amit Naldus személyéről és állítólagos informátoráról tudunk! Az 1436–1513 között élő Naldus a költészettan professzoraként működött a szerviták firenzei főiskoláján. Tanítványa volt a neoplatonista Ficinónak, körével és a Medici-udvarral szoros kapcsolatban állt. Különböző írói és költői munkái kéziratban és nyomtatásban őrződtek meg. Az 1480-as évek végén a Mátyás számára másolt kódexek emendálásával, szövegritikai javításával foglalkozott, s amint azt a panegyrikos kísérőlevelében elmondja, Mátyás híreről és dicsőségéről a könyvtár fejlesztése céljából Firenzébe érkező Tadeo Ugoletótól

¹³ l. a 3. sz. jegyzetet.

¹⁴ uo.

¹⁵ CSAPODI Csaba: *Naldus Naldius hitelességének kérdése.* = MKsz 1960. 293–302. — Az alábbiakban Csapodinak itt közölt állásfoglalásával kapcsolatosan igyekszünk néhány szempontot felvetni.

¹⁶ uo. 295.

¹⁷ uo. 295.

¹⁸ uo.

¹⁹ uo. 296.

hallott.²⁰ Ugoletto viszont Mátyás udvarában élt 1475 és 1490 között, s egyrészt a könyvtár ügyeit intézte — valamennyi humanista közül a legaktívabban és a legeredményesebben —, másrészt Mátyás természetes fiának, Corvin Jánosnak a neveltetését végezte be: elsajátíttatta vele a studia humanitatis teljes, a görögséget is magába foglaló ismeretanyagát.²¹ Bár erről Naldus nem nyilatkozik, Csapodi magától értetődőnek veszi, hogy a Mátyás könyvtárára vonatkozó információkat Naldus közvetlenül Ugoletótól, a legilletékesebbtől kapta, s így semmi okunk hitelességükben kételkedni.

Ha azonban összevetjük Naldus szerzőkatalógusát Csapodi Csaba 1973-ban megjelent corvinajegyzékével,²² mely felsorolja a hiteles, a kétes, a téves, a lappangó és az elveszett corvinákat, sőt azokat is, amelyek esetleges meglétéről kizárólag Naldus tudósításából van információnk, a következő képet kapjuk. Naldus összesen 60 szerzőt (köztük néhány név nélkül említett művet) mutat be, ebből 25 a görög, 27 a latin, 8 a keresztény szerző. Ezekhez a Csapodi-féle 1040 tételes jegyzékből kb. 274 mű köthető (59 szerepelt belőlük a kiállításon). Naldusnál öt olyan név van, melyeknek meglétére sehol máshol nincs adat (Musaios, Pindaros, Sappho, Thukydides és Varro), s a teljesség kedvéért jegyezzük meg, hogy Nikandros neve elkerülte Csapodi figyelmét Naldus listáján. Vagyis majdnem minden szerző, akit Naldus felsorol, jelen lehetett Mátyás könyvtárában.

Naldus a következő csoportosításban rendezi anyagát. Mind a görög, mind a latin szerzőknél először a költőket, aztán a prózaírókat mutatja be. A görög szerzőknél (a latinoknál nem!) még további kisebb alcsoportokat is megfigyelhetünk: lírikusok, epikusok, tragédiáírók a költőknél, ill. filozófusok, természettudósok, történetírók a prózaíróknál. Az egyes csoportokon belül Naldus igen laza, alig kitapintható időrendet követ. Ugyancsak időrendi felsorolás érzékelhető a keresztény irodalom esetében: a Biblia után hét későantik egyházatya következik. A keresztény szerzők kapcsán tér ki Naldus Mátyás könyvtárának nagyságára, mely számszerűleg minden híres antik könyvgyűjteményt felülmúl, hiszen nemcsak a pogány szerzők műveit tartalmazza, hanem a keresztényekét is. Minden szerzőről — fontosságuk és érdekük szerint — különböző hosszúságú méltatást ad. Platonról pl. 25 sorban értekezik, Vergiliusról és Ciceróról 60–60 sorban, de Hérodotosz három sort kap, Varro mindössze kettőt. Egyetlen művet sem nevez meg cím szerint, hanem épp ellenkezőleg, a hellénisztikus költészet példájára, a népszerű írók közismert munkáinak címét jellemzésük során szántsándékkal elhagyja. Szemlélete szinte ellentmond a könyvtárosi megközelítésnek: nem könyvekben, kötetekben gondolkodik, hanem sokkal tágabb, irodalmi és eszmei összefüggésekben. Különösen szembeötlő ez olyan szerzők esetében, akiknek művei egy kötetbe foglalva szerepelnek ténylegesen a corvinában. Erre a legkirívóbb példa az a kiállításunkon is bemutatott müncheni corvina, melynek két szerzőjét, Polybiost és Herodianost Naldus megemlíti, a harmadikról, Heliodorosról viszont hallgat, noha ez a kódex filológiai szempontból épp azért fon-

²⁰ vö.: *Dictionary of the Italian Humanism*.

²¹ uo.

²² *The Corvinian Library. History and Stock*. Bp. 1973.

tos, mert Heliodoros mitikus regénye csak benne őrződött meg.²³ Pedig Naldus állandóan tényszerű bemutatásra törekszik, valóságos polcokról beszél, egymás után következő szerzőkről. A szavahihetőség követelményét Naldus, akárcsak a többi humanista, a nagy hellénisztikus filológus-könyvtárosoktól veszi át.²⁴ Ugyanakkor tudjuk, hogy mind a hellénisztikus, mind a bizánci könyvjegyzékek vizsgálatánál figyelembe kell venni azt a körülményt, hogy rendszerint korábbi listákat ismételnék, sőt sok jegyzék tudatos hamisítás eredménye.

Ahhoz képest, amit Naldus elmond, sokkal fontosabb az, amiről hallgat, aminek a meglétéről vagy nem tud, vagy nem tartja érdemesnek szólni. Teljes egészében hallgat a kortárs humanisták műveinek jelenlétéről Mátyás könyvtárában, noha budai működésükről tud. Ugoletón kívül név szerint említi Bonfiniét és a két Cinthiust, csak nem a katalógusban. Ugyancsak hallgat a skolasztika klasszikusairól, pedig kötetek még kiállításunkon is szép számmal szerepelnek. Akiket Naldus a Biblia mellett keresztény szerzőkként felvonultat, azok viszont éppen a reneszánsz által felfedezett és favorizált későantik egyházatyák. Az „argumentum ex silentio” azt mondatja tehát, hogy amit Naldus elhagy, azt nem tartja alkalmasnak arra, hogy beletartozzék egy reneszánsz uralkodó könyvtárába; amit viszont bevesz, az megfelel a reneszánsz művelődéseszmény legfontosabb írásos dokumentumainak, szinte kanonikusan kötelező irodalmi anyagának. Mátyás könyvtára Naldus bemutatásában nem egyéb, mint a reneszánsz értelmezésében felfogott antik szellemi hagyomány, melynek íve Homérosztól Platónon át, a Biblián keresztül Aranyszájú Szent Jánosig ível.

Térjünk vissza Csapodí érvelésének következő lépéséhez, a könyvtár külső leírásához, mely Naldusnál előbb a prózai bevezetőben, aztán részletesebben a második könyv elején, már a versben olvasható! Összevonva: a könyvtár Mátyás akaratából a budai palota legművészebb része, mert a tudás felsőbbbségét kell kifejeznie. A könyvtárterem alapterülete négyzetes, mennyezete boltíves, falai téglából készültek. Két színes üvegtáblás ablak között van Mátyás heverője, arannyal átszőtt takarókkal. Két bejárat van, az egyiket a Mátyáshoz érkező tudósok használják, a másikat csak Mátyás, ha magányába visszavonulva kíván a szent himnuszokban gyönyörködni. Három falon hármas sorban faragott polcok, melyeket arannyal átszőtt bíborfüggönyök takarnak. A díszes szekrényeket firenzei mesterek készítették. A kisebb könyvek a hármas polcokon vannak, a nagyobbak lent, a zárható szekrényekben. Középen háromlábú székek helyezkednek el, melyek Pythia tripusaira, Apollón templomára emlékeztetnek; azokon is gyöngyös, aranyos terítők. Naldus leírásához igen közeli képzőművészeti ábrázolást találunk Giovanni Battista Ricci 16. századi olasz festő alkotásán. A képen, melyet Jászay Magda közölt a Vatikáni Múzeum anyagából,²⁵ Mátyás a könyvtáralapítás pillanatában, tudósai körében örökítődik meg. A könyvespolcok és a könyvszekrények megfelelnek Naldus leírásának, nyilván Ricci is firenzei stílusú bútorzatra gondolt, akárcsak Naldus. Egyedül a függönyök színe tér el egymástól, Naldus arannyal áttört bíborról beszél, Ricci viszont

²³ uo. Nr. 315.

²⁴ A hellénisztikus és a reneszánsz kor filológus-könyvtárosságára vonatkozóan I. PFEIFFER, Rudolf: *Geschichte der klassischen Philologie*. Hamburg, 1970.

²⁵ *Párhuzamok és keresztjeződések*. Bp. 1982.

zöldet használ. Hadd jegyezzük meg, hogy szinte minden antik költői textilleírásban, ekphrasisban a fedelmi szőnyegek, kárpitok alapszíne bíbor és arany. Ilyen volt a Naldus-corvina eredeti kötése is, ugyanis ezek a fedelmi színek.

Csapodi más, hiteles forrásokkal is egybeveti Naldus tudósítását a könyvtár helyére vonatkozóan, s azokat egybehangzóknak ítéli, hiszen Naldusból kikövetkeztethető, hogy a könyvtár és a kápolna szomszédosak voltak, amennyiben a himnuszok a kápolnából hallatszottak át. Azt az ellentmondást, hogy Naldus egyetlen könyvtárszobáról ír, a szemtanú Oláh Miklós viszont kettőről, Csapodi úgy oldja fel, hogy a második helyiséget későbbi hozzátoldásnak tartja.

A mi olvasatunkban azonban könyvtár és szentély kapcsolata nem építészeti probléma. Ahogy a nagy hellénisztikus könyvtárak egyszersmind szentélyek voltak, a Musaion a múzsáké, a Serapeion Serapisé, ugyanúgy a reneszánsz alatt kifejlődő nagy gyűjtemények, melyek a hellénisztikushoz igen hasonló szellemi mozgástérben jöttek létre, óhatatlanul kötődnek templomokhoz, közvetlenül melléjük épülnek, védőszentjeikre nevükben is utalnak: Ambrosiana, Marciana, Laurenziana. Mátyás könyvtára Naldus szerint Apollón szentélye, aki a költészet istene, azoknak a múzsáknak vezére, akik nemcsak Naldus műveit inspirálták, hanem Mátyás nagy szellemi alkotását, a könyvtárat és a benne lévő köteteket is.

Gondolatmenetének utolsó lépéseként Csapodi nemcsak azt tételezi föl, hogy Naldus egyenesen Ugoletto biztatására írta meg panegyrikosát, hanem abból kiindulva, hogy Naldus feltűnően hangsúlyozza Corvin János műveltségét és uralkodói képességeit, „az egész mű mögött Mátyás irányító akarata és messzemenő céljai” jelenlétét érzi, vagyis Mátyásnak azt a törekvését, hogy törvényes örökös híján Corvin János számára biztosítsa a trónt.²⁶

Legújabban Pajorin Klára foglalkozott Naldussal, a Mátyáshoz írt panegyrikosok kapcsán.²⁷ Pajorin Klára az első, aki Naldus művét irodalomtörténeti összefüggésekben vizsgálja, és így sikerül neki a mű keletkezési idejét Csapodi 1485–86 körüli datálását korrigálva az 1487–90 közti évekre tenni. Ekkoriban történt az, hogy „Ancona városa kitűzte a magyar zászlót és ezzel Mátyás fennhatósága alá helyezte magát.”²⁸ Ez az esemény adott alkalmat egy másik Mátyás-panegyrikos létrejöttéhez, Cortesius alkotásához, melynek egy corvina-példányát a wolfenbütteli könyvtár őrzi. Amint Szörényi László tanulmánya kimutatta, a humanista Cortesius a késő császárkori latin dicsőítő költészet nagyhatású poétájához, Claudianushoz nyúlt vissza, amikor a panegyrikos bizonyos műfaji követelményeit saját művében alkalmazta. Ugyanezt teszi Naldus, amikor Claudianus példáját követi, sőt azt is leszögezhetjük, hogy Cortesius és Naldus bizonyos értelemben kiegészítik egymást. Mert míg Cortesius azért szabadkozik, hogy Mátyás tetteiből csak a háború műveit éneklí meg, s csak beígéri a béke tetteinek megörökítését, addig Naldus csak a béke tetteinek dicséretére vállalkozik, s a háború műveit halaszthatja más alkalomra. A claudianusi panegyrikosnak ugyanis fontos műfaji követelménye, hogy a hős kiemelkedő cselekvéseinek méltatásánál mind a háború, mind a béke tettei tárgyalásra kerülje-

²⁶ I. a 15. sz. jegyzetet, 297.

²⁷ *Humanista irodalmi művek Mátyás dicsőítésére*. In: Hunyadi Mátyás. Bp. 1990. 330–361.

²⁸ SZÖRÉNYI László: *Panegyrikos és eposz*. = ItK 1987–88. 141–149.

nek. Mivel ennek a műfaji előírásnak Naldus csak félig tesz eleget, a többi műfaji követelmény bizonyos csúsztatásokkal érvényesül nála.

Egyetlen hős eredetének, származásának és neveltetésének kötelező bemutatása helyett Naldus Mátyás, Beatrix és Corvin János triptichonszerű ábrázolását rajzolja meg a következő hármass elrendezésben. A bevezetés után Mátyás származása helyén Naldus csak futólag említi a Rómából eredeztetett Corvinus-nemzetséget, de annál hosszabban időzik az anatrophénál, a hős neveltetését tárgyaló résznél, mely a legnagyobb variációs lehetőségeket engedi meg a költőnek és mitologikus nagyításoknak is teret enged.²⁹ Mátyás műveltségének, mecénáskodásának, fényes udvartartásának dicsérete után Beatrix eredetének, származásának és neveltetésének taglalása következik, majd — megintcsak a származás kérdésének mellőzésével — Corvin János neveltetésének még Mátyásénál is aprólékosabb ábrázolását olvashatjuk. Ehhez szorosan kapcsolódik a következő kötelező szerkezeti egység, az uralkodásról szóló oktatás a királyfihoz. Naldus itt visszautal arra a platóni mondásra, melyet már a bevezető epistolában behatóan elemzett: az a jó állam, amelyben filozófusok uralkodnak, vagy olyanok, akik tisztelik a filozófusokat, mert így hoz az uralkodó felicitást, boldogságot és bőséget alattvalóinak, mert alattvalóik olyanok, mint előljáróik. A műfajilag előírt toposznak megfelelően Naldus Corvin János műveltségét magasabbra helyezi apjáénál, hiszen az ifjú herceg Ugoletó jóvoltából még a görög irodalomban is jártas. Ezután jön a hős tetteinek bemutatása, melyekből, mint láttuk, Naldus csak a béke nagy művét, a könyvtárat állítja elénk. Itt sorolja fel a gyűjtemény szerzőit és ad róluk rövid értékelést. Végül az epilógusban Mátyás érdemei következtében, mintegy a könyvtár hatására, aranykori állapotok bekövetkeztéről és Mátyás apoteózisáról beszél Naldus.

Ha tehát a *De laudibus* öntörvényű irodalmi alkotásként értelmezzük, nemcsak maga a könyvtárleírás kerül más megvilágításba, mint Csapodinál, hanem Corvin János és a könyvtár viszonya is. Bár tény, — és ezt már Schönherr Gyula, Corvin János múlt századi monográfusa óta tudjuk —, hogy Mátyás a könyvtár társtulajdonosává óhajtotta tenni fiát, hogy trónutódlási esélyeit ezzel is növelje.³⁰ Más kérdés, hogy az ifjú herceg, aki a könyvek bűvöletében nőtt fel, aki menyasszonyának Vergilius műveit küldi jegyajándékkul, apja uralkodói és szellemi örökségét elkótyavetyéli, s a magyar humanizmus történetének tragikomikus figurájává, afféle pannón Don Quijotévé válik.³¹

Naldus azonban Corvin Jánossal kapcsolatban főként arra mutat rá, hogy a könyvtár, akárcsak a hellénisztikus uralkodói gyűjtemények esetében, a trónörökösök neveltetését szolgálja s ebben az értelemben a jövőbe mutat. Királyfiak könyvtáráról tanulságos dolgokat sugall Kerényi Károly, mikor Nietzsche idézi:

„Hogy könyvek vannak, olyan értékesek és királyiak, hogy egész tudósnemzedékek jól fel vannak használva, ha fáradságuk e könyveket megtartja tisztán és megtartja érthetően — ezt a hitet mindig újra megerősíteni: ezért van a filológia. Fölteszi azt, hogy nem hiányoznak oly ritka emberek (ha mindjárt nem is láthatók), akik ilyen értékes könyveket igazán használni tudnak: bizonynal azok ezek, akik ily

²⁹ uo.

³⁰ *Hunyadi Corvin János*. Bp. 1894.

³¹ uo.

könyveket maguk is írnak vagy írhatnának. Azt akartam mondani ezzel, hogy a filológia előkelő hitet föltételez – hogy kevesek kedvéért, akik mindig csak „jönni fognak” és nincsenek itt, előre el kell végezni igen sok kínos, sőt tisztátalan munkát: mindez munka *in usum Delphinorum*, trónra kerülő hercegek használatára.”³²

A Naldushoz hasonló filológus-költők, ha dicsőítő éneket írnak könyvtárakról vagy alapítóikról, mindig a könyvtár előremutató, jövőbe tekintő arculatát hangsúlyozzák. Ezt teszi Csokonai, amikor – Mátyás király emlékezetét idézve – a nemzeti könyvtárat létrehozó Széchényi Ferencről versel, s ezt teszi Vörösmarty, amikor egyetemes aranykor eljövételét jósolva zárja gondolatait a könyvtárban.

Ebben az összefüggésben talán egyértelművé válik, hogy Naldus munkájával kapcsolatban számunkra nem az az alapvető probléma, hogy mennyire tekinthető a mű a Corvina-könyvtár katalógusának. Naldus műve ugyanúgy „valóság és fikció határán” billeg, mint Bonfinié.³³ Lehet, hogy a kutatás többet nyer, ha nem a valóságot igazítja a fikcióhoz, hanem a fikciót igyekszik megérteni fikció-voltában. Szegényebbek leszünk ugyan egy tényleges könyvjegyzékkel, de cserébe egyetemesebb és messzebbre vezető tanulságot vonhatunk le azzal a kérdésfeltevéssel, amely azt vizsgálja, mennyire értette meg Naldus saját korának nagy szellemi áramlatait és eszmei összefüggéseit. Mi az, amit Naldus tud?

Utaltunk már arra a hasonlóságra, amely – különösen könyvtörténeti vonatkozásban – az alexandriai kor és a reneszánsz között fennáll. Mindkét korszakban egyformán nagy intenzitással figyelhető meg az a folyamat, amelynek során – megintcsak Kerényi Károly szavaival – megtörténik a „szellemi élet betelepülése a könyvtárba”.³⁴ Naldus az alexandriai filológusok méltó utódjaként tudja: az a feladata, hogy a gondjaira bízott könyveket „megőrizze tisztán és megőrizze érthetően” a jövő számára. De Naldus azt is tudja, hogy a könyvtárban egyszersmind többről van szó, mint pusztán egyes kötetekről vagy kötetek számszerű összességéről. Tudja, hogy a királyi könyveket magába foglaló „fenséges könyvtár”, azaz a *szellemi hagyomány* független kötetei tárgyi létezésétől. Naldus a szellemi hagyományt képviseli, amikor az ideális könyvtárról ír panegyrikost, s azt biztos helyen tudja Mátyás udvarában, mert ott a könyvek mellett a szellem emberei, sőt a jövőt képviselő királyfiak is jelen voltak. A szellemi hagyomány pedig az ő emlékezetükben őrződik és fejlődik.

Modern párhuzamként (vagy ellenpontként?) idézzük fel végezetül Ray Bradbury *451 Fahrenheit* c. regényéből³⁵ vagy annak Truffaut-féle filmváltozatából a felejthetetlen „könyvtárjelenetet”. A szereplők – bár kényszerűségből – könyvekké válnak, kedvenc könyveikkel azonosulnak, szövegüket megtanulják s a fejükben őrzik, hogy majd ha már lehet, továbbadhassák. . . „Sok ezren [vagyunk]. . . kívül csavargók, belül könyvtárak. . . Minden embernek volt egy könyve, amelyre emlékezni akart, s emlékezett is” – mondja egyikük. Ott találjuk köztük Platónt, Swiftet,

³² *Die fröhliche Wissenschaft*. § 102. Idézi KERÉNYI Károly: *Ókortudomány*. In: Halhatatlanság és Apollón-vallás. Bp. 1984. 150–151.

³³ MIKÓ Árpád: *Egy stílusfordulat reinkarnációja*. In: Sub Minervae nationis praesidio. Bp. 1981. 40.

³⁴ *Könyv és görögség*. In: id. mű 221.

³⁵ Ford.: LORÁND Imre. Bp. 1991. 171–173.

Schopenhauert, Arisztophanészt és Gandhit, Buddhát és Konfuciuszt, Jeffersont és Lincolnt, de ott van Máté, Márk, Lukács és János is. Egy kisváros huszonzhét lakója Bertrand Russell összes tanulmányát őrzi a fejében. . .

Bradbury fiktív könyvtára és Naldus ideális könyvtára azonos: nem egyéb, mint maga az eleven és elpusztíthatatlan szellemi hagyomány.

KARSAY, ORSOLYA

Das Lob der erhabenen Bibliothek

Die Abhandlung beschäftigt sich mit einer Corvina, die das Werk des Florentiner Humanisten Naldus Naldius enthält und dem Lob der „erhabenen Bibliothek“ Königs Mathias gewidmet ist. (*Epistola de laudibus augustae bibliothecae atque libri quattuor versibus scripti eodem argumento ad serenissimum Matthiam Corvinum Pannonie regem.*) Diese Corvina wird gegenwärtig in der Stadtbibliothek von Toruń in Polen bewahrt. Der Verfasser wirft den Text einer literaturzentrischen, von den bisherigen abweichenden Analyse unter. Nach dieser Methode, betrachtet er das Werk des Naldus – im Gegensatz zur Meinung von Csaba Csapodi, die seit 1960 allgemein angenommen war – nicht als einen tatsächlichen Katalog, sondern als ein Werk an der Grenze der Wirklichkeit und der Fiktion. Statt wirklicher Büchertitel enthält das Werk von Naldus Abhandlungen, die sich auf die großen geistlichen Strömungen und Ideenzusammenhängen beziehen. Ebenso wie die fiktive Bibliothek von Ray Bradbury (*451 Fahrenheit*), ist auch die ideelle Bibliothek von Naldus nicht anderes, als die lebendige und unerwüsthliche Tradition selbst.